

روزهای پرتهاپ قاهره در درگیری میان موافقان و مخالفان محمد مرسی رئیس جمهور مصر. در تصویر می بینیم تابلویی نشان دهنده آرام اخوان المسلمین بر روی سقف مقر اخوان المسلمین در حال سوختن است. (Photo by Ed Giles/Getty Images). 2013.

افتتاح مقر اخوان المسلمین در مصر. تصویری از رهبران اخوان المسلمین بردیوار اتاق انتظار، ۲۱ می ۲۰۱۱

سیاسی پشت سر گذاشته و حالتی طیف گونه و جبهه ای یافته است، به گونه ای که، به عنوان نمونه، ایده های نظری و عملکرد دوشاخه از اخوان المسلمین در مصر و تونس در تعامل با انقلاب /اصقلاب های سال ۲۰۱۱ در این دو کشور طیفی از افکار و اقدامات متفاوت را نشان داد که هر دو ذیل منظومه فکری و سیاسی اخوان می گنجد. به نظرمی رسد با توجه به ضرورت های توزیع شاخه های مختلف اخوان المسلمین در جغرافیای گسترده منطقه ای و جهانی طیفی بودن و جبهه ای بودن این سازمان نه فقط به لحاظ تشکیلاتی، بلکه از نظر اندیشه و عمل نیز گریزناپذیر است.

۳. شاخه مادر اخوان المسلمین در مصر نیز از این وضعیت طیف گونه برخوردار بوده و در کنار برخی تفاوت های نظری و عملی مرشدان و رهبران رسمی تشکیلات (حسن البنا، حسن الهضیبی، عمر التلمسانی، محمد حامد ابوالنصر، مصطفی مشهور، محمد الهضیبی، محمد مهدی عاکف و محمد بدیع) متفکران سنت شکنی مانند سید قطب رانیز در خود جای داده است. با این حال، تقریباً جماعی نسبی در خوانش تحولات اخوان المسلمین وجود دارد که سید قطب نقطه عطفی در تاریخ این سازمان و یک استثنا بوده و نمی تواند به تنهایی و بدون توجه به اندیشه ها و عملکرد چند دهه ای رهبران و تشکیلات اخوان المسلمین مبنای تحلیل سیاسی و اندیشه ای این سازمان بزرگ قرار گیرد.

۴. مدرسه اصلی اخوان، مطابق تعلیمات حسن البنا و مرشدان عام بعدی، به لحاظ فکری و سیاسی ذیل اسلام سیاسی قرار داشته و پرروشی گام به گام، اصلاحی و میانرو استوار بوده است. حسن البنا، بنیان گذار اخوان، در نامه به کنگره پنجم سازمان تحت رهبری خود با عنوان «اسلام اخوان المسلمین» به صراحت می نویسد: «آن فکرة الإخوان المسلمین نتیجه الفهم العام الشامل للإسلام، قد شملت كل نواحی الإصلاح فی الأمة، فهی دعوة سلفية، وطريقة شنیة، و حقیقة صوفیة، و هیئة سیاسیة، و جماعة ریاضیة، و رابطة علمیة ثقافیة، و شركة اقتصادیة، و فکرة اجتماعیة»^۲. در این تعریف اخوان المسلمین «دعوتی سلفی و راهروشی شنی و حقیقتی صوفی و هیئتی سیاسی و جماعتی ورزشی و مؤسسه ای علمی-فرهنگی و شرکیتی

و شیخ یوسف قرضاوی، متفکر و نظریه پرداز برجسته اخوانی معاصر، نیز به صراحت اعلام کرده است: «افکار سید قطب از اخوان المسلمین ریشه نگرفته و از دایره اندیشه اهل سنت خارج است. سید قطب در تکفیر عموم مسلمانان و حاکمان و نظام های سیاسی حاکم دچار اشتباه شد و بخشی از مسئولیت شکل گیری جریان تکفیری و افرادی همچون شکرى مصطفی، که همه مسلمانان را به استثنای جماعت خود [جماعت تکفیر و هجرت] تکفیر می کرد، بر عهده اوست»^۵.

۶. این تحول به نقطه عطفی در تاریخ جنبش اسلامی تبدیل شد که رهبری سنتی اخوان المسلمین را با چالش های بزرگی در درون و بیرون تشکیلات خود روبه رو کرد. برخی از افراد سازمانی اخوان نیز با شورش بر خط مشی رهبری عالی اخوان سازمان های سلفی تندرویی مانند جماعت المسلمین معروف به جماعت تکفیر و هجرت (شکرى مصطفی، ۱۹۷۱) را در مصر تأسیس کردند و راه خود را از اخوان جدا کردند.

اقتصادی و فکری و اجتماعی» معرفی شده است. آگاهان می دانند که ترکیب «سلفی و سنی و صوفی و سیاسی و ورزشی و علمی و فرهنگی و اقتصادی و اجتماعی» به یک محصول جدید می انجامد که حاصل ترکیب این مجموعه از ویژگی ها است. از همین رو، فروکاستن اخوان المسلمین به یک بعد از ابعاد چندگانه و ترکیبی آن، یعنی سلفی گری، یا به یک نظریه پرداز، یعنی سید قطب، انحراف از تعریف و واقعیت اخوان است.

۵. سید قطب، با خروج از قاعده عمومی حاکم بر اندیشه و عمل اخوان المسلمین، نقطه عطفی در تاریخ جنبش های اسلامی آفرید. افکار او با زتاب دهنده تجدید نظری عمیق در اندیشه و عمل جریان اسلامی و واکنشی تند به افراط مصر ناصری و ناسیونالیسم عربی در برخورد با اخوان المسلمین و جریان های اسلامی و قلع و قمع شدید آن ها بود. حسن الهضیبی، دومین مرشد اخوان المسلمین، کتاب دعوت کنندگان، نه قاضیان را در پاسخ به قضاوت سید قطب درباره مسلمانان در کتاب نشانه های راه نوشت